

BEZBEDNOSNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE KROZ STRATEŠKU KULTURU

U ovom radu posvetićemo pažnju bezbednosnoj politici Evropske unije kroz stratešku kulturu, a polazi se od postojećih različitih opcija za saradnju u oblasti bezbednosti i odbrane. Cilj nam je da sagledamo primenu strateške kulture Evropske unije (SK EU), kroz unapređenje međunarodne pozicije Unije, kao i njen uticaj na kreiranje politike saradnje i poverenja sa drugim kolektivitetima. Analizom fleksibilne saradnje Evropske unije, kao i pristup posebnih procedura u oblasti bezbednosne i odbrambene politike, pratićemo ambiciju i kapacitet u sprovođenju iste.

Radom se želi predstaviti ideja Evropske unije, koja omogućava svojim članicama da racionalnije sagledaju i označe okvir raspoloživih opcija za donosiocje odluka. S tim u vezi, EU nastoji da izgradi sopstvene oružane snage radi zaštite samog saveza u interesno-investicionom smislu. Sagledavanjem i razumevanjem strateške kulture EU od strane država koje nisu njene članice se mogu sagledati i razlozi za jačanje sposobnosti Unije za ostvarivanje uticaja u globalnoj bezbednosti kao i predviđanje njenih budućih koraka.

Ključne reči: bezbednosna politika, odbrambena politika, Evropska unija, NATO, strateška kultura, kolektivitet, saradnja, politika, međunarodni odnosi

Uvod

Značaj strateške kulture ogleda se u njenoj sposobnost da „(predisponira kolektivitet)“ ka određenim aktivnostima i politika umesto ka drugima.¹ Strateška kultura, označava komponente koje oblikuju kolektivne vrednosti, verovanja i stavove nacije - države u pogledu njene uloge u međunarodnoj areni i ukazuje na načine očuvanja ili zadobijanja te uloge. Politički sistemi, vojna struktura i kolektivni identitet nacije države selementi su koji, obično sačinjavaju njenu stratešku kulturu.

* Dr Hatidža Beriša, Ministarstvo odbrane, Vojna akademija, Beograd, e-meil: hatidza.berisa@mod.gov.rs

¹ John Glenn, Darryl Howlett and Stuarr Poore, „Introduction“, in: Neorealism Versus Strategic Culture, 10

U ovako veoma složenom strateškom okruženju, kao u slučaju Evropske unije, učesnici (zemlje koje teže članstvu) nikada ne mogu biti sigurni u dugoročni efekat određenog institucionalnog izbora² „za“ ili „protiv“ članstva. Unija od svog nastajanja teži da proklamuje Evropske integracije kao mirovni projekat koji bi obuhvatao političku i ekonomsku saradnju, koja je mnogo kompleksnija unutar Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike (ZBOP) Evropske unije³. Skoro da nijedan projekat integracije na evropskom nivou nije imao tako trnovit put razvoja i toliko dug inicijalni period kao što ga je imala spoljna i bezbednosna politika Unije. Evropska unija kao uspešan model bezbednosne zajednice poseduje kapacitet za integracijom i saradnjom proklamuje jedinstvenost, ali i političku, vojnu i ekonomsku međuzavisnost njenih članica. Stvaranjem održive bezbednosne zajednice i usvajanjem niza zajedničkih vrednosti, normi, pravila i načela, predstavljaće njenu osnovu za funkcionisanje. Sama uzdržanost i diskurs u preciziranju normativnih i vrednosnih „kulturoloških“ nivoa od strane Unije, utiču da određeni politički entiteti u svetu daju sud o budućem načinu angažovanja i upotrebe sile u toku konfliktnih i postkonfliktnih situacija. EU nastoji da izgradi sopstvene oružane snage radi zaštite samog saveza u interesno-investicionom smislu. Sagledavanjem i razumevanjem strateške kulture EU od strane država koje nisu njene članice se mogu sagledati i razlozi za jačanje sposobnosti Unije za ostvarivanje uticaja u globalnoj bezbednosti kao i predviđanje njenih budućih koraka. Unutrašnja organizaciona struktura, instrumenti i snaga organizacije, kao i prateća regulativa (koncepti, ugovori, sporazumi, procedure i pravila) izneti su u formi preseka trenutnog stanja u vremenskom intervalu od kraja dvadesetog veka pa do danas.

1. Bezbednosna politika EU kroz stratešku kulturu EU

Danas kada se ceo svet i dalje oseća nesigurno zbog razvoja događaja na međunarodnoj sceni, nateralo je Evropsku uniju da jasnije determiniše stavove u nameri da se politički i vojno ojača. Naime, EU su na ovakvo razmišljanje navele

² Ovo bi značilo prihvatanje standarda, normi ponašanja, ekonomsko-normativnih mera i obaveza kada se ima u vidu i ekonomija samih članica. Za male zemlje ovo može značiti ispit koji u krajnjem može imati kao rezultat prosperitet ili pad zbog interesnog uticaja velikih sila na njih.

³ Sistem zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU praktično predstavlja proces koji omogućava stalnu razmenu informacija i mišljenja o pitanjima međunarodne politike i bezbednosti. Na taj način dolazi do približavanja nacionalnih i usvajanja zajedničkih stavova. Oni se, zatim pretaču u zajedničke akcije, koje bi trebalo da doprinesu izgradnji jasnog spoljnopolitičkog identita EU. Ciljevi zajedničke spoljne i bezbednosne politike (Definisani su članom 11 Ugovora o EU.) pre svega, očuvanje osnovnih spoljnopolitičkih interesa posebno nezavisnosti, bezbednosti, nepovredivosti Unije, uključujući u to i postepeno definisane zajedničke odbrambene politike i odbrane, kao i obezbeđenje mira i jačanje demokratije, pravne države i ljudskih prava.

brojne krize u regionima i njihov intezitet kao i nemogućnost u pogledu njihovog budućeg razvoja događaja. Na ovakav sled događaja su uticale i turbulencije u međunarodnim odnosima i oprečnost u stavovima između samih vodećih članica što je prouzrokovalo bitne promene u državnosti nekih država sa jedne, a sa druge strane da pojedine države nestanu (prostor Balkana). Svakako da je i globalizacija uzrok da se u međunarodnim odnosima javlja dilema: „Kako i kuda dalje?“, „Na koji način posledice na regionalnom i globalnom nivou utiču po bezbednost na kraju dvadesetog veka?“ i „Da li su regionalne i globalne političko-ekonomске promene uzrok pojava novih izazova, rizika i pretnji koje ugrožavaju svetski mir i bezbednost?“ Odgovor verovatno leži u jačanju zajednice država kakva je i sama Evropska unija koja bi na neki način bila pandam ili pak jači partner NATO-u, što je navedeno i u njihovim strateškim dokumentima.

Nove percepcije evropske bezbednosti, jasno ukazuju da je došlo do dubokih promena globalne političko-bezbednosne scene, uključujući i prirodu bezbednosnih pretnji i rizika. Promene u oblasti bezbednosti ispoljene su upravo na evropskom kontinentu, čija je političko-bezbednosna slika za kratko vreme dobila potpuno novi izgled. Suština problema i leži u tome što se sve pretnje ne definišu i ne doživljavaju podjednako uz odsustvo saglasnosti vodećih članica Unije oko klasifikacije pretnji evropskoj bezbednosti. Prema Evropskoj strategiji bezbednosti (2003.) u glavne pretnje evropskoj bezbednosti spadaju: terorizam (nacionalnih i transnacionalnih razmera), proliferacija oružja za masovno uništavanje, regionalni sukobi, pretnje od država nestabilnih režima (naročito iz evropskog okruženja) i organizovani kriminal (lokalne i transnacionalne mreže kriminala, trgovine ljudima, oružjem, opojnim sredstvima)⁴. Proširenje EU i širenje granica Unije prema evroazijskom graničnom prostoru dovelo je navedene pretnje bliže tj nadomak granica same Unije. Danas, ni jedna evropska država nema tako velike sposobnosti da potpuno samostalno garantuje svoju bezbednost. Stoga je gotovo nemoguće samostalno obezbediti svestranu bezbednost i na regionalnom, evropskom i svetskom nivou. Zato se svi subjekti očuvanja bezbednosti moraju usmeriti na zajedničko jačanje regionalne i šire, globalne bezbednosti. Naime, razvoj zajedničke bezbednosne i odbrambene politike je oblik ostvarivanja zajedničkog spoljnopolitičkog stava EU na određene pretpostavljene izazove i pretnje. Globalna i regionalne krize i izazovi, zajedno sa razvojem EU, postavljaju sve više i značajnije zahteve u odnosu na spoljno politički nastup EU.⁵

Međutim, Unija teži da ostvari svoju pragmatičnost primenom strateške kulture sa jedne dok sa druge strane teži da redefiniše sopstvenu moć sa drugim

⁴ *Strategija evropske bezbednosti*, Bezbedna Evropa u boljem svetu, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Decembar 2003, 5-9.

⁵ Katarina Štrbac, *„Odnos prema izazovima i komplementarnost pristupa Republike Srbije i EU”*, Zbornik radova Bezbednosni i odbrambeni aspekti priključenja Republike Srbije Evropskoj uniji, ISI, Beograd, 2010, 145

kolektivitetima. U daljem, EU svoj vlastiti političko-bezbednosni potencijal. Mada, nove tendencije u odnosima EU i NATO koje su posebno naglašene u strateškim dokumentima odnose se na jasnije razumevanje aktuelnih procesa koji se dešavaju između dva saveza, s ciljem sagledavanja potreba za jačanjem interesno-ivensticionog potencijala bezbednosti oba saveza. Primenom strateške kulture, EU nastoji da uspostavi i ostvari institucioni i organizacioni kapacitet EU na jačanju zajedničke spoljne i bezbednosne politike (ZSBP). Naime, navodi partnerstva sa NATO su u stvari predstavljeni kao pokušaj EU za uvećanjem seta odbrambenih i bezbednosnih opcija. Svojom unutrašnjom transformacijom EU namerava da preraste u garanta bezbednosti na šta je veliki uticaj bio razvoj evropske odbrambene politike. Stvaranjem evropske armije, EU teži ostvarenju evropskih interesa „drugim sredstvima“ i da kroz pragmatičan pristup iskoristi komparativnu prednost u ostvarivanju meke moći u odnosu na NATO i u krajnjem istu kapitalizuje ispoljavajući značajniji vojno-civilni potencijal za očuvanje mira i bezbednosti u regionu i svetu. Istoriografski prikaz geneze zapadnoevropskog i evroatlantskog bezbednosnog zajedništva je u funkciji uočavanja kontinuiteta i lakšeg razumevanja nove evropske bezbednose arhitekture. Sama uzdržanost i diskurs u preciziranju normativnih i vrednosnih „kulturoloških“ nivoa, utiču da određeni politički entiteti u EU daju sud o budućem načinu angažovanja i upotrebe sile u toku konfliktnih i postkonfliktnih situacija. Stoga se i namera EU da kroz primenu strateške kulture omogući svojim članicama da racionalnije sagledaju i označe okvir raspoloživih opcija koje imaju donosioci odluka unutar same Unije. Unutrašnja organizaciona struktura, instrumenti i snaga EU kao organizacije, kao i prateća regulativa (koncepti, ugovori, sporazumi, procedure i pravila) izneti su u formi preseka trenutnog stanja u vremenskom intervalu od kraja dvadesetog veka pa do danas.

Posebna pažnja u primeni strateške kulture EU je usmerena na saradnju sa kolektivitetom kakav je NATO i da zajednički predstavljaju garante spoljno bezbednosne politike kako u regionu tako i u svetu. U navodu razloga protiv kooperativnosti dva saveza stoji i hipotetički sagledan diskurs u odnosima EU sa NATO-SAD koji je označavao početak osamostaljivanja svakog saveza ponaosob u bezbednosnom smislu. Samostalan pristup bi se verovatno odrazio i na kredibilitet svakog kolektiviteta ponaosob, što u krajnjem vodi ka smanjenju investicionih potencijala.

Međutim, sama intencija od strane Unije na predstavljanju najznačajnijih sporazuma EU sa NATO je u fokusu za buduće vođenje bezbednosne politike kojom bi se premostio jaz u podeljenosti političkog interesnog opredeljenja njenih vodećih članica (Nemačke, Francuske i Velike Britanije). Odnosom saradnje kroz zajedničku odbrambenu politiku sa NATO-a, EU na artikulisaniji način ističe budući pravac razvoja iste, izbegavajući nesuglasice iz prošlosti. Naime, EU teži predstaviti zaokret u bezbednosnoj odbrambenoj politici Unije i njeno mesto u novom strateškom konceptu NATO-a. Zasigurno, evolucija navedenih odnosa

datira još od Lisabonskog ugovora i uloge najmoćnijih članica EU. Kakva je budućnost odnosa dva kolektiviteta kroz strateško partnerstvo je samo pokušaj uvećanja moći jednog u odnosu na drugi savez. Ovo se može pojednostaviti gledano kroz odnos dva prijatelja ili dva rivala. Navedena dilema u vidu razmatranja nivoa narastanja ili opadanja saradnje je posebno u fokusu nakon sukoba u Libiji. Najnovija dešavanja na prostoru severo-zapadne Afrike su i razlog za prevazilaženje nesuglasica i nedostataka u odnosima saradnje EU i NATO. Samim tim bi se i pojednostavili odgovori na pitanja: „Koji su razlozi EU, da izgradnjom vojnih sposobnosti Unija teži kvalitetnijem kriznom menadžmentu?“ i „Na koji način EU sa NATO ostvaruje nedostatak sopstvenih potencijala?“ i „Kako bi EU kapitalizovala liderstvo u mekoj moći, prezentujući se za značajnog aktera na međunarodnoj sceni?“ Za EU ovakvo jasno determinisanje u razvoju odnosa se karakteriše u tri zahteva: izgradnja političke volje, povećanje kapaciteta koje države članice stavljaju EU na raspolaganje i jačanje odnosa sa SAD⁶. Stoga je imperativ da je za uspostavu saradnje neophodno da NATO mora prihvatiti EU kao ravnopravnog partnera i shvatati jačanje zajedničke bezbednosne i odbrambene politike EU kao sopstveno jačanje Unije. Kao bitan momenat je institucionalizacija saradnje radi jačanja na međunarodnoj sceni i odgovor na druge saveze Šangajska organizacija za saradnju (ŠOS) i Organizacije država za kolektivnu bezbednost (ODKB). Prvi krucijalni koraci su bili vraćanje Francuske u komandnu strukturu NATO-a i promena pravca spoljne politike SAD što je predstavljalo istorijski iskorak u odnosima EU i NATO. Od strane stručnjaka ovakvi potezi protumačeni su kao početak redefinisavanja moći dvaju saveza i u krajnjem opštekorisnost za zajedničko delovanje u očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti.

Posredno se mogu sagledati i bezbednosne posledice nerazumevanja i neprihvatanja Koncepta strateške kulture EU i to danas u uslovima kada ekonomska kriza problem čini vidljivijim duži niz godina što se u krajnjem odražava na sredstva koja se odvajaju za odbrambene potencijale same Unije. Pronaći optimalno rešenje za tešku ekonomsku situaciju je trenutno najveći izazov za sve nacionalne bezbednosne strukture, pa time i EU i zahteva radikalnije promene u pristupu i načinu rada. Imperativ EU u perspektivi i predstavlja zajednički stav vodećih članica unije da efikasnost mora biti veća, a odnos prema ispunjavanju obaveza mora biti usklađen sa realnim mogućnostima.

Samo naglašavanje mogućih opcija kroz primenu strateške kulture EU i „fino prilagođavanje“ se proklamuje potreba za integracijom i da se na pragmatičan i racionalan način prihvati politička i ekonomska realnost u ostvarivanju nacionalnih interesa njenih članica. Ovakvim pristupom sama Unija jasnije naznačava i proklamuje značaj evropskih integracija. Kroz pojmovno određenje strateške kulture, uočava se njena prirodna nemogućnost sagledavanja i sazajna neuhvatljivi-

⁶ Kenneth Payne: *NATO Research Fellow, The European security and defence policy and NATO*, BBC News Analysis and Research, 2001-2003, 32

vost. Nejasnoća granica i različito akademsko tumačenje, izazivaju podeljenost stavova, čime se i čini da ista bude potpuno marginalizovana. Sama uzdržanost i diskurs u preciziranju normativnih i vrednosnih „kulturoloških“ nivoa, utiču da određeni politički entiteti EU daju sud o budućem načinu angažovanja i upotrebe sile u toku konfliktnih i postkonfliktnih situacija. Međutim, fragilitet i nedovršenost Evropske unije (EU) zahteva jasnije terminološko razumevanje sintagme strateška kultura. Kultura kao simbolički prenosnik značenja, uključuje uverenja, rituale, norme, forme i praksu svakodnevnog života, čime se ostvaruje komunikacija o socijalnim aspektima „objektivne stvarnosti“⁷.

Primenom strateške kulture stvara se potreba država članica i same organizacije, za unificiranjem zajedničkih stavova i vrednosti koji pomažu u prevazilaženju ozbiljnih prepreka u saradnji prilikom donošenja važnih odluka za rešavanje problema. Kao pojava, strateška kultura i njen razvoj datiraju od kraja blokovske podele sveta, što je čovečanstvu dalo novi okvir standardizacije i razmatranja bezbednosti savremenog sveta. Da je strah bio opravdan po Džozefu Najju, strah od mogućeg nuklearnog rata i brige za stabilnost koja je proisticala iz „ravnoteže moći i ravnoteže straha“, predstavljalo je osnov za razmišljanje i preduzimanje novih koraka u bezbednosnoj zaštiti. Ovakav stav potkrepljuje činjenica da je veličinski okvir pretnje postao osnov za nove iskaze bezbednosti. Ravnoteža snaga je definitivno narušena i nastupilo je zatišje u međunarodnim odnosima, što je od strane nekih subjekata protumačeno kao „trenutak unipolarnosti“, zatišje pred buru koja se sprema radi novog „istorijskog“ razračunavanja velikih i potencijalnog stvaranja novih centara moći⁸.

Suštinski se pojmovno određenje strateške kulture (SK) može istaći u, razmatranju odnosa identiteta i normativa koji se ogledaju u mehanizmima standardizacije članica organizacije. Filip Ejodus objašnjava stratešku kulturu, kao različitost shvatanja političkih identiteta koji su suštinski međuzavisni, uz istovremeni diskurs spoljne i bezbednosne politike. Definisane identiteta i zastupanje ideje da se suprostavi alternativnim mogućnostima, pri čemu se kroz evoluciju razmišljanja u određivanju parametara teži standardizaciji institucionalnih odnosa unutar same države, krećući od vrha ka dole, a dok se za odnose od države ka zajednici teži standardizaciji od dole ka vrhu. Ovakvo razmišljanje se ogleda u tri okvira: prostornom, vremenskom i etičkom pri čemu se ostvareni uticaj prenosi na politički, ekonomski i vojni nivo⁹. S tim u vezi, prostor je razmatran kao model konstituisanja pri čemu se nastojalo definisati njena okvirna dimenzija. S druge strane se politički uticaj ostvaruje jačanjem i proklamovanjem vrednosti koje su normativno-pravno usvojene i standardizovane sa inten-

⁷ Katzenstein J. Peter: „*Introduction: Alternative Perspective on National Security*“, y Katzenstein, P. J. (yp.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, 5-6.

⁸ Naj S. Džozef: „*Kako razumevati međunarodne odnose*“, Stubovi kulture, Beograd, 2006.

⁹ Ejodus Filip: „*Bezbednost, kultura i identitet u Srbiji*“, Centar za CVO, br.7-8, 2007, 73-74.

cijom prenošenja na države koji nisu članice zajednice. Vremenska odrednica se razmatra kroz analizu prošlosti, procenu sadašnjosti i perspektivu budućnosti.

U skladu sa iznetim, strateška kultura predstavlja specifičan skup uverenja, stavova i navika u vezi sa upotrebom sile i čuva se unutar jedne grupe, otvarajući prostor za razvoj metodološke primene kroz dugotrajan istorijski proces¹⁰.

Bezbednosna politika Unije kroz stratešku kulturu samim tim obuhvata institucionalizaciju pravila, procedura, operacionalizaciju razmišljanja i zajedničke norme koje se sprovode radi sopstvene zaštite bezbednosnih i investicionih potencijala. Strateška kultura poseduje politički, ekonomski i vojni nivo konkretnog ponašanja, koji je regulisan zakonodavno uz obavezujuću primenljivost na sve članice zajednice. Standardizaciju nivoa i matricu ponašanja od pojedinačnog ka kolektivnom, tj. od jedne do zajednice država, obavezuje učesnice da poštuju opšteprihvaćene norme i vrednosti. U tom smislu, SK predstavlja instrument značajan za analitičko sagledavanje nacionalne uloge, a u širem smislu predstavlja jasno poštovanje standarda kolektiviteta.

2. Evolucija i jačanje vrednosti Evropske unije – razlog ili potreba

Izuzimajući NATO i njegovo posredstvo za unapređenjem saradnje, pristupilo se determinisanju i razumevanju bezbednosti od strane Evrope što se manifestovalo kroz kontinuirani niz pokušaja za unapređenjem stabilnosti zajednice. Početna inicijativa Evrope za stvaranjem zajednica država datira od Briselskog ugovora (1948.godina), kada je i jasno iskazana namera država potpisnica (Velika Britanija, Francuska, Belgija, Holandija i Luksemburg) za uspostavljanjem zajedničkog štita što je značilo početak unapređenja bezbednosne saradnje. Zatim je 1952.godine, bez značajnijeg uspeha, formirana Evropska odbrambena zajednica (EDC), kao pokušaj stvaranja evropske vojske pod jedinstvenom komandom. Cilj formiranja bio je militarizovanje SR Nemačke i nadogradnja zaštite od SSSR-a. Napokon, Evropa ostvaruje značajnije korake, formiranjem Evropske političke zajednice (EPC) sa osnovnim ciljem uspostavljanja federacije evropskih država. Potpisnicama Briselskog ugovora 1954.godine, uz pridruženje SR Nemačke i Italije, formirana je Zapadnoevropska unija (WEU), radi zaštite i pružanja potpune pomoći u slučaju napada na Evropu i očuvanju mira i bezbednosti. Evropska unija u daljem kroz evoluciju unapređenja sopstvene bezbednosti zadržava osnovne postulate suvereniteta država članica. Evropski identitet, u istorijskom kontekstu, prvi put se pominje u „Dokumentu o Evropskom identitetu“, usvojenom 1973.godine. Navedenim dokumentom, tadašnja Evropska zajednica (EZ) je težila da doprinese pravednijim međunarodnim odnosima, jednakosti subjekata, kao i očuvanju i ravnopravnosti u podeli prosperiteta zarad

¹⁰ Longhurst, Kathrin: „*The Concept of strategic Culture*“. In *Military Sociology*, ed. G. Kummel and D. P. Andreas. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000.

nezavisnosti i jednakosti država¹¹. Dalja evolucija EU, donošenjem Evropskog akta iz 1986. godine, razvija sposobnost da jedan u ime svih subjekata u kolektivitetu zastupa demokratske vrednosti savremenog društva.

Evropska unija svoje razloge za primenom strateške kulture usmerava na zajednički pristup, dajući joj integrativnu dimenziju na jednoj strani, dok na drugoj, problemski osvrt koji postavlja u zoni državnog suvereniteta i potrebu za prevazilaženje tradicionalističkog shvatanja bezbednosti. Unija nastoji da jasno determiniše norme (razlozi za) koje se ogledaju u: uobičajnoj komunikaciji i redovnim konsultacijama aktera, respektovanju identiteta kroz zajedničko poverenje, saglasnost svih aktera uz mogućnost blokade bez opravdanja i sposobnosti za uvažavanje i prihvatanje posebnih interesa drugih članica unutar debate. Jačanjem navedenih vrednosti Evropska unija kroz ZBSP predstavlja sadržaj boje i naslikanog, u odnosu na ram, kao normativni mehanizam koji sadrži strateška kultura EU. Da to i jesu vrednosti stoji u činjenici da se ogledaju u zajednički primenjivim idejama, normama i obrascima shvatanja bezbednosti država koje se mogu podešavati ukoliko nacionalni interesi nisu ugroženi. Samim tim, EU nastoji da poveća vlastiti bezbednosni potencijal i uticaj, kako na regionalnom, tako i na globalnom nivou. Značajni faktori (razlozi protiv) koji bi uslovili promenu predhodnog stava strateške kulture EU su: promene u geopolitičkoj strukturi, nedostižna tehnološka nadmoć jedne u odnosu na ostale aktere u vojnoj industriji i interesno ponavljanje grešaka i apsolutna prevlast unutar zajednice. Strateška kultura EU je „upućena“ na tri mehanizma učenja, koja možda neće rezultovati korenitom transformacijom nacionalnih bezbednosnih narativa i odbrambenih identiteta u „furioznom tempu“, ali će svakako, na duži vremenski rok, učiniti da postanu za nijansu „manje koncentrovani“ i manje zatvoreni za nove „opcije“ u jednom sukcesivnom procesu menjanja. Strateškom kulturom se operacionalizuje percepcija pretnje što i jeste jedan mehanizam koji se odnosi na činjenicu da međunarodne institucije utiču na sprovođenje normi nacionalnih predstavnika uz primenu socijalnog uticaja i medijskog posredovanja o potencijalnim krizama¹².

Značajnija potreba EU za jačanjem vojnih potencijala i briga za sopstvenu bezbednost proistekla je iz odnosa ravnoteža moći i straha i predstavlja osnov za razmišljanje i preduzimanje novih koraka u bezbednosnoj zaštiti. Potreba Evrope, da sama za sebe uzme učešće i da se zaštiti od američke „imperijalne“ moći, transformišući sopstvene sposobnosti uz brzo mobilisanje ekonomskih i tehnoloških potencijala za vojne potrebe, navodi i Bžežinski. Takođe uz to dodaje, kao razlog, da su sve imperije zasnivale svoju moć na hijerarhiji svojih „vazala“, potčinjenih zemalja, protektorata i kolonija, dok su svi ostali izvan ovog prostora smatrani „varvarima“¹³.

¹¹ *Document on the European Identity*“, Nine Foreign Ministers of the EC, 14. December 1973, 51

¹² Meyer C. Stephen: „*Convergence towards a European strategic culture? A constructivist framework for explaining changing norms*“, op. cit., 532-543.

¹³ Zbignjev Bžežinski: „*Velika šahovska tabla*“, CID Podgorica, 2001, 14.

Neprepoznavanje lutajućih država koje kruže po orbiti, čini te države nemoćnim za ostvarenje sopstvenih interesa dajući im ograničenost u zastupanju interesa. Nove okolnosti većina razmagnetisanih istočnoevropskih zemalja nije ni primetila kao i nastupajuću obnovljenu blokovsku logiku i ponovljeni militarizam najmoćnijih članica EU. Ovakav sled događaja zahtevao je snažnije međunarodno aktivno učešće i jasniju artikulaciju za zajedničkim delovanjem država zajednice pri čemu je težište bilo na razvoju i institucionalizaciji vojnih kapaciteta EU, u kojoj bi Evropa imala značajniju ulogu u bezbednosnom međunarodnom sistemu. S druge strane nejedinstvo vodećih članica EU, oprečni stavovi o ukрупnjavanju resursa i vojnih sposobnosti, kao i raspolučen stav u implementaciji, diskreditovalo je i osporilo ulogu EU kao vodećeg aktera u međunarodnoj politici i prikazalo je kao svakako nemoćnog političkog aktera koji ima artikulisanu spoljnu politiku¹⁴. Ovakvim pristupom, Evropska unija nastoji da svojim postupcima detantuje ulogu najmoćnijeg saveza kakav je NATO. Njena liderska pozicija u investiranju meke moći i jeste težnja da kapitalizuje istu kroz stvaranje uslova za respektabilnijim potencijalima u vojnom smislu. Otuda i potreba za stvaranjem sopstvenih oružanih snaga čime Evropa nastoji da preuzime odgovornost i značajniju ulogu u angažovanju vojnih snaga radi ostvarivanja pragmatične ekvivalentnosti NATO-u. Potreba za uspešnijim kriznim menadžmentom zahtevala je efikasnije, brže, postojanije i održivije donošenje odluka u rešavanju sporova i problema. Pri utvrđivanju potrebnih vrsta snaga, pored ostalog, uzete su u obzir i činjenice da savremene bezbednosne krize nisu uvek vojne ili čisto vojne, odnosno, da njihovo upravljanje nameće potrebu za angažovanjem vojnih ali sve češće i širokog spektra ne vojnih (civilnih) kapaciteta. Značajna pogodnost u tom smislu, bila je činjenica da članice EU raspoložu izuzetnim civilnim potencijalima. Stoga se Unija opredelila za koherentniji pristup rešavanja kriza uz širok spektar civilnih snaga, po principu „sve na jednom mestu“, kako bi adekvatno i sveobuhvatno odgovorila na različite tipove kriza u svim fazama njihovog regulisanja. Sa ovakvim pristupom u političkom i vojnom polju delovanja su označeni i problemi od strane same EU. Prvi je različit konceptualni pristup i razmišljanje o kolektivnoj politici, a drugi je parcijalni pristup jačanju uticaja EU u međunarodnoj u navedenom polju. Kada EU deluje u svom okruženju, postavlja se niz pitanja: „U kojoj meri deluju njene najmoćnije članice?, U kojoj meri deluje EU kao celina?, Da li se ta dva nivoa mogu konceptualno razdvojiti i razlikovati?, Da li je spoljni uticaj EU samo puki zbir država članica ili postoji neka dodatna vrednost koja se stvara na nivou EU? i Da li je moguće i obrnuto - da je uticaj EU u određenim domenima (npr. odbrana i bezbednost) manji od prostog zbira njenih delova?“¹⁵. Pravovremena prom-

¹⁴ Bull Hedley: „Civilian Power Europe: a Contradiction in Term“, Journal of Common Market Studies, vol. 21, No. 2, 1982, 149-164

¹⁵ Karen Smith: „EU Foreign Policy in a Changing World“ (2nd.edn) Polity Press, Cambridge, 2008

ena percepcije pretnje u ZBOP EU, za Francusku je bila oblik autonomnosti u odnosu na NATO, za Veliku Britaniju „poseban relacijski odnos“ sa SAD, dok je za Nemačku to bila prava prilika da učini pomak od bezbednosnog oslanjanja i meke politike ka jačanju geostrateškog uticaja.

3. Evolucija shvatanja mogućnosti strateške kulture EU

Globalne finansijke poteškoće su Republiku Srbiju zatekle na putu evropskih integracija. Oružane snage Republike Srbije svakako neće biti u mogućnosti da nastave sa tradicionalnim načinom državnog poslovanja u istoj meri i intezitetu. Jednostavno neće biti mogućnosti za državna ulaganja u količini na koju je MO i VS do sada navikla. To će zahtevati postavljanje novih prioriteta, usklađivanje strukture, redukovanih nabavki i opremanja i u pojedinim segmentima oslanjanje na bezbednosne kapacitete EU i partnera iz regiona. Rešenje koje se prihvati kao nacionalni pristup u razvoju sposobnosti Vojske Srbije mora da ponudi opciju dugoročne efikasnosti i ako će u periodu koji dolazi biti veliki broj kratkoročnih rešenja radi ispunjenja državnih obaveza.

Uspostavljanje ravnoteže između kratkoročnih efekata i dugoročne efikasnosti dodatno će izvršiti pritisak na vojni budžet. Evropske integracije Republike Srbije ne daju Vojsci Srbije mogućnost izbora nego imperativ usaglašavanja kapaciteta odbrane sa prioritetima Zajedniče bezbednosne odbrambene politike EU. Transformacija i prilagođavanje strukture sa onom koja postoji kod država članica EU je najveći izazov. Zahtevaće odricanje od sistema i struktura koje su stvarane za potrebe drugih vrsta bezbednosnih pretnji u odnosu na savremene i pretnje u budućnosti. Vojska Srbije je prepoznata od zemalja EU da ima potencijal lidera sveukupnih društvenih promena u RS, i da se ne bi ugrozila evropska perspektiva, najteži zadatak će biti da se na racionalan način odrekne konformizma, da uskladi trenutne odbrambene obaveze sa zahtevima dugoročnih nacionalnih ciljeva RS kao aktivnog partnera u okviru ZBOP EU i da pronađe optimalan balans i pomiri dve dijemetralno suprotne kategorije - smanjenjem vojnog budžeta ostvariti dugoročnu efikasnost.

Na putu evropskih integracija, Vojsku Srbije očekuju dva glavna izazova:

- da bude neodvojivi deo integrisanog pristupa državnih institucija RS u ostvarenju stratejsko političkih ciljeva usmerenih ka članstvu u EU i zahtevima ZBOP, i
- da transformacijom dosegne nove sposobnosti kojima treba odgovoriti na savremene i pretnje u budućnosti.

Primenom novog pristupa i implementaciji strateškog koncepta, Evropska unija svojim jedinstvenim stavom u primeni i uz jedinstvo najmoćnijih njenih članica iskazuje harmoničan partnerski odnos sa NATO. Razvijanjem meha-

nizama poštovanja uzajamnih pravila u institucionalizovanim telima EU su se ostvarili preduslovi za pravovremeno uzbunjivanje pre početka krize. Ovakav pristup rešavanja problema onemogućava eskalaciju i globalizaciju krize s ciljem međuzavisnog promovisanja dobrosusedskih odnosa integrisanih subjekata regiona. Konkretan razvoj političkih sposobnosti je krunisan formiranjem Političko-vojnog komiteta sa jedne, dok sa druge strane, Vojni komitet EU i Vojni štab su predstavljali deo novoformiranih vojnih sposobnosti (Kelnski i Helsinški samit 1999.). Sasvim je jasno da EU kroz posedovanje diplomatske i ekonomske moći na međunarodnoj sceni želi da preuzme ulogu lidera i da kroz primenu strateške kulture materijalizuje svoju prednost. Druga prednost EU kroz primenu strateške kulture ogleda se u nastojanju da se predstavi kao respektibilan faktor u odgovoru na kompleksne krize i nove bezbednosne izazove¹⁶. Međunarodno aktivno učešće i jasnoća artikulacije za zajedničkim delovanjem, pored zahteva za percepcijom trećih država, zahtevala je razvoj i insttutualizaciju strateške kulture EU, u kojoj bi Evropa imala značajniju ulogu u međunarodnom sistemu¹⁷. Aranžmanom Berlin plus su predviđene mere i sredstva za jačanje Unije u spoljnopolitičkom i vojnom smislu u cilju komplementarnosti sa drugim savezima (NATO). Ta komplementarnost, danas se ogleda u sadržanosti dokumenata i zajedničkom determinisanju saradnje kako bi se izbeglo dupliranje resursa. Objedinjavanjem elemenata saradnje u bezbednosti u jedan praktični okvir dobija se funkcionalno i realno napredniji sistem bezbednosti. Po Ričardu Koenu, prvi prsten bezbednosti se ogleda u unapređenju i zaštiti ljudskih prava građana unutar države i građana država članica saveza (pojedinačna bezbednost), drugi prsten bi predstavljao održavanje mira unutar njihovog zajedničkog prostora (kolektivna bezbednost), dok treći prsten predstavlja uzajamnu vojnu zaštitu članica saveza od agresije ili pretnjama agresijom koja dolazi izvan saveza (kolektivna odbrana) i suštinski najbitniji četvrti prsten bezbednosti nastoji da spreči i preduhitri nestabilnost upotrebom svih diplomatskih sredstava i u krajnjem neizuzima mogućnost za upotrebom sile (unapređenje stabilnosti). Ovakav vid saradnje u bezbednosti predstavlja strateški sistem koga čine državne liberalne demokratije, uvezane u mrežu formalnih i neformalnih saveza i institucija koje prepoznaju zajedničke vrednosti, iskazujući nedvosmislenu nameru da praktično i transparentno ostvaruju saradnju u oblasti ekonomije, politike i odbrane¹⁸. Novi pristup prstenovanja bezbednosti ima za cilj jačanje kolektiviteta (sateliti) koji prolaze po utvrđeno dogovorenoj orbiti i stvaraju međuzavisan i povezan odnos samih država članica. Aspiracije Evrop-

¹⁶ Gnesotto Nicole: „*The need for a more strategic EU*“, What ambitious for European Defence in 2020, EU Institute for Security Studies, 29

¹⁷ Hill Christopher: „*The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role*“, 2006, 309.

¹⁸ Koen Ričard i Mihalka Majkl: „*Saradnja u bezbednosti-Novi horizonti bezbednosti*“, Rasprave Centra Džordž Maršal br. 3, 2005., 8-12.

ske unije da u svoje institucionalno okrilje privuče što više zemalja primenom meke moći, predstavljaju i težnju.

Strateška kultura EU se može tumačiti kao političko i institucionalno poverenje, prihvatanje legitimnih i delotvornih instrumenata politike i procesa za upravljanje i razmeštanje vojne sile u cilju priznavanja EU kao legitimnog aktera sa vojnim sposobnostima¹⁹. Razumevanjem geostrateških interesa velikih zemalja mogu se izbeći neprilike u vidu konzumiranja bezbednosti od strane zemalja koje su neopredeljene. Ovo navodi na razmatranje političkog kursa država koje nisu članice saveza u cilju sopstvene bezbednosne sigurnosti, čime se u vidu napredka države jasnije perceptuju i konkretizuju ekonomski koraci u budućnosti ogleđani u interesno investicionom potencijalu samih saveza.

Naime, sa jedne strane, strateška kultura je sagledana kroz proces razvoja normativno-pravno definisanih normi i stavova ponašanja, a sa druge strane kroz instituciono jačanje mehanizama koji su usklađeni sa novim izazovima i okolnostima u kojima zajednica štiti vlastiti interes, prvenstveno preventivnim delovanjem, a u krajnjem se pribegava angažovanju vojnih kapaciteta u cilju zaštite država članica i saveza u celini. Odlike strateške kulture EU su: (1) norme; (2) ideje i praksa i (3) osporenost identiteta. Realistički pristup i argumentacija navode da se strateška kultura EU može razmatratrati kao shvatanje za preventivnim reagovanjem na određeni bezbednosni izazov.

Strateška kultura se ogleda i u jačanju Zajedničkoj bezbednosno odbrambenoj politici (ZBOP) i predstavlja prelaz da se balansa pretnji koncentriše na balans moći. Ovakav pristup realista zasniva se na želji za autonomijom i potrebom za pariranjem kroz odgovor na velesilu SAD i njen uticaj u svetskoj politici i multipolarnost u Evropi²⁰. Upotreba parcijalne strategije mekog balansiranja i neagresivnih sredstava u opiranju svetskoj dominaciji SAD, navelo je EU da preispita jačinu ZBOP. Razlozi za preispitivanje Evropske bezbednosne odbrambene politike su: stalna težnja za dominacijom između Velike Britanije i Francuske, tradicionalno rivalstvo Nemačke i Francuske i potreba za jače vezivanje Nemačke za Evropu. Sa druge strane, konstruktivisti smatraju da ZBOP zavisi od diplomatsko-ekonomskih jačanja, prezentujući političku kulturu EU u krajnjem kao osnov za uključenje i kapitalizovanje sopstvenih aktivnosti kroz angažovanje vojne i civilne komponente. Insistiranje na tradicionalnim modalitetima odbrane i stvaranje perspektive moći, označeno je kao angažovanje sile i ispoljavanje snage²¹.

¹⁹ Cornish Paul. и Geoffrey Edwards: „Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture“, International Affairs, 77(3), 2001.

²⁰ Jones Seth.: „The Rise of European Security Cooperation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

²¹ Giegerich. B.: „European Security and Strategic Culture“: National Responses to the EU's Security and Defence Policy, Nomos, Baden Baden, 2006.

4. Unapređenje saradnje u bezbednosti

Uloga Evropske unije na međunarodnoj političko-bezbednosnoj sceni i mogući pravci njenog daljeg razvoja sagledani kroz genezu uspostavljanja i razvoja spoljnopolitičkih, bezbednosnih i odbrambenih sposobnosti. U tom smislu navedene sposobnosti na relaciji države članice-organizacija EU čine tri segmenta: institucije, instrumenti i sredstva.

ZSBP predstavlja politički okvir spoljno-političkog i bezbednosnog nastupa EU, u kome ona razvija, usklađuje i sprovodi zajedničku evropsku spoljnu i bezbednosnu politiku u cilju očuvanja evropskih interesa i vrednosti, jačanja opšte evropske bezbednosti i jačanja uloge EU u oblasti međunarodnih odnosa i bezbednosti.

Ciljevi ZSBP (uključujući i ZBOP, kao njen sastavni deo) i akcija Unije prema Lisabonskom ugovoru (tačka 2, član 21, Opšte odredbe o spoljnom delovanju Unije, Glava V), su:

- očuvanje vrednosti, osnovnih interesa, bezbednosti, nezavisnosti i integriteta Unije;
- učvršćivanje i podržavanje demokratije, pravne države, prava čoveka i principa međunarodnog prava;
- očuvanje mira, sprečavanje konflikata i jačanje međunarodne bezbednosti u skladu sa ciljevima i principima sadržanim u Povelji Ujedinjenih nacija;
- davanje podrške dugoročnom razvoju na ekonomskom i socijalnom planu, kao i zaštiti životne sredine u zemljama u razvoju;
- podsticanje integracije svih zemalja u svetsku privredu, koje uključuje i postepeno eliminisanje prepreka u međunarodnoj trgovini;
- doprinos razradi međunarodnih mera za očuvanje i poboljšanje kvaliteta životne sredine i dugoročnog upravljanja svetskim prirodnim resursima, u cilju osiguranja dugoročnog razvoja;
- pružanje pomoći stanovništvu, državama i regionima suočenim sa prirodnim katastrofama ili izazvanim ljudskim faktorom;
- unapređenje međunarodnog sistema zasnovanog na pojačanoj multilateralnoj saradnji i dobrom vođenju svetskih poslova.

Izgradnja vojnih sposobnosti postaje aktuelna tema najviših organa Unije tek posle Francusko-Britanskog Samita u St. Malou (1998.). Deklaracijom sa ovog Samita lideri dve ključne članice EU nedvosmisleno su iskazali jedinstven stav o potrebi da EU „ima na sopstvenom raspolaganju kredibilne vojne kapacitete za regulisanje kriza na evropskom prostoru i adekvatnu ulogu u međunarodnoj bezbednosti“²². Značaj Deklaracije iz St. Maloa uvećan je činjenicom da je u

²² Anglo-French Summit at St-Malo: „Declaration on European Defence“, EU Security and Defence Policy: The first five year (1999-2004), ed. by Nicole Gnesotto, IISS EU, Paris, 2004, 261.

njenom kreiranju, kao jedan od inicijatora, učestvovala Velika Britanija, do tada uglavnom indiferentna, pa čak i suprotstavljena idejama o bilo kakvom samostalnom evropskom vojnom projektu. Ovaj zaokret u britanskoj spoljnoj politici, od naglašeno „pro-atlantske“ prema „pro-evropskoj“ orijentaciji, naročito se pozitivno odrazio na jedinstvo i odlučnost članica EU za dalje jačanje ZSBP i uspostavljanje posebne evropske politike za oblasti bezbednosti i odbrane. Ključni sadržaj Deklaracije čine dva stava: (1) Unija treba da bude u poziciji da igra punu i adekvatnu ulogu na međunarodnoj sceni. U tom smislu, od Evropskog saveta se traži da donese odluku o razvoju zajedničke bezbednosne i odbrambene politike u okviru ZSBP, i (2) Unija mora da ima kapacitete za autonomnu akciju, bazirane na kredibilnim vojnim snagama, sredstvima i spremnosti za njihovu upotrebu, da bi mogla da odgovori na međunarodne krize.

Funkcionisanje EU je instrumentalizovano a sama operacionalizacija se manifestuje kroz: propise, direktive, odluke, preporuke i mišljenja.

Propisima se države članice obavezuju za njihovu primenu i poštovanje.

Direktive obavezuju sve države članice na koje se odnose i koje su učestvovala u njihovom donošenju ali je na nacionalnim vlastima članica izbor formi i metoda realizacije.

Odluke su obavezujuće u potpunosti. U specifičnim slučajevima odlukama može biti regulisano na koga se samo odnose.

Preporuke i mišljenja nemaju obavezujuću snagu, već se odnos i obaveznost ističu kroz njihov sadržaj. Međutim u oblasti ZSBP (uključujući i ZBOP, kao njen sastavni deo) pravna instrumenta koja Savet EU može koristiti razlikuju se od zakonskih akata, odnosno, nemaju snagu pravnih akata.

Zajedničke pozicije (gledišta ili stavovi) definišu poglede i spoljnu politiku EU prema posebnim pitanjima (tematske prirode) u trećim zemljama (na primer, ljudska prava, demokratija), određenim regionima (stabilnost) ili aktivnostima međunarodnih institucija i organa (na primer, prema aktivnostima Međunarodnog suda za ratne zločine). Posle usvajanja zajedničkog stava, od zemalja članica se zahteva da obezbede da njihove državne politike ostanu na spoljnopolitičkoj „liniji“ koju je usvojila EU.

Zajedničke odluke se odnose na preduzimanje koordiniranih zajedničkih akcija članica Unije i angažovanje zajedničkih resursa da bi se ostvarili ciljevi zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike. One se donose (usvajaju) u situacijama koje zahtevaju da EU, umesto jednostavnog usvajanja političkog stava, preduzme „operativnu akciju“. Odluke o zajedničkoj akciji (operaciji/misiji) usvaja Savet EU u skladu sa procedurama donošenja odluka. U principu, odluke u oblasti ZSBP/ZBOP, naročito ako imaju i odbrambene (vojne) implikacije se donose jednoglasno.

Zajedničke strategije kao instrument EU u oblasti ZSBP uvedene su sa ciljem da se na uređen način prikažu sveobuhvatni srednjoročni i dugoročni pogledi EU u odnosu na najznačajnija spoljnopolitička i bezbednosna pitanja, definišu ciljevi,

prioriteti i resursi za njihovo ostvarivanje. Zajedničke strategije usvaja Evropski savet na preporuke Saveta EU za one oblasti, zemlje i regione u kojima EU ima posebne interese. U oblasti opšteg spoljno političkog nastupa prema okruženju EU, razvijene su tri posebne strategije: Strategija stabilizacije i približavanja, Strategija proširenja i Evropska politika (strategija) odnosa prema susedstvu.

U skladu sa tim Evropska unija je formulisala i usvojila zajedničku, Evropsku strategiju bezbednosti - ESB²³, tek deceniju posle osnivanja, 12. decembra 2003. godine. Donošenje Evropske strategije bezbednosti predstavlja istorijski događaj, ne samo za post-modernu Evropu, nego i uopšte za sistem međunarodnih odnosa. Ona predstavlja najviši izraz samostalne, evropske bezbednosne politike za očuvanje evropske bezbednosti i adekvatan evropski (zajednički) doprinos međunarodnom miru i bezbednosti. Osnovna namena ESB je da omogući Uniji efikasnije suočavanje sa novim regionalnim i globalnim izazovima i pretnjama i veći doprinos stvaranju globalnog multilateralnog sistema. Evropska strategija bezbednosti (ESB) na jasan način afirmiše opravdanost i potrebu jačanja uloge i odgovornosti EU u evropskoj i globalnoj bezbednosti.

Prema ESB, glavne pretnje evropskoj i međunarodnoj bezbednosti dolaze prvenstveno od: (1) terorizma; (2) nekontrolisanog širenja OMU; (3) regionalnih sukoba; (4) nestabilnih državnih režima, tj. slabih država i (5) organizovanog kriminala. Naglasak Strategije na potrebi jačanja vojne moći za odgovor na savremene izazove bezbednosti, ne znači napuštanje generalnog bezbednosnog koncepta EU, prema kome rešenje kompleksnih bezbednosnih pitanja u savremenom svetu mora biti pre svega političko i globalno, predvođeno od OUN, a upotreba sile nije glavni način očuvanja bezbednosti. Bezbednosni koncept koji daje Strategija, potvrđuje široku lepezu aktivnih mera EU, samostalno i u saradnji sa ostalim međunarodnim subjektima, pri čemu je težište izraženo na političkim, diplomatskim i drugim ne vojnim merama. Tek kada takve mere ne daju rezultate, onda se mogu primeniti akcije prinude u skladu sa Poveljom UN (glava VII) i međunarodnim pravom, kao što su sankcije, blokade, do korišćenja sile. Prema tome, u pristupu očuvanja evropske i globalne bezbednosti ESB daje značajnu ulogu i primarnost ne vojnim činionicima i međunarodnim organizacijama, dok je upotreba vojne sile poslednje sredstvo i obavezno zahteva odluku SB OUN²⁴.

Namera iskazana u Evropskoj bezbednosnoj strategiji bila je aktivnije angažovanje vojnih potencijala kroz značajnije uvećanje uloge u međunarodnim odnosima, čime je kroz oznaku pretnji i izazova krunisana želja da se poveća i nivo bezbednosti šireći je od sebe ka drugim regionima. Kroz kooperativni pristup, EU prevashodno želi da stabilizuje probleme u vlastitom okruženju. Težeći balansu sa strateškim partnerom SAD-NATO i pružanjem pomoći u civilnim resursima (diplomatske aktivnosti, trgovinsko-ekonomske mere, razvojna koop-

²³ „Strategija evropske bezbednosti“, Bezbedna Evropa u boljem svetu, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Decembar 2003,106-109

²⁴ Ibid.

eracija i humanitarna pomoć), EU želi da poveća i konkretizuje nivo partnerske saradnje. Konkretizacija saradnje između EU i NATO, kao i njen okvir, definisani su 2003. godine, Aranžmanom Berlin plus. Nakon šestogodišnjeg pregovaranja, regulisano je strateško opredeljenje do 2010. godine, korišćenje NATO vojnih potencijala u operacijama pod vođstvom EU, omogućavanje pristupa EU operativnom planiranju NATO-a, dostupnost angažovanja Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi (SHAPE) za potrebe operacija EU i adaptacija sistema planiranja odbrane NATO, na način da NATO snage budu na raspolaganju i za operativne potrebe pod rukovodstvom EU. U konačnom rezultat političkih usaglašavanja bio je nastanak i razvoj borbenih grupa EU koji je manifestovan kroz koncept „brzog odgovora”. Sa vojne tačke gledišta „brzi odgovor” se odnosi na specifičnu sposobnost koja omogućava brzo reagovanje na krizne situacije i sprečavanje njene dalje eskalacije. Zaključeno je da je taj način zantno efikasniji jer omogućava sprečavanje eskalacije krize.

Unapređenjem saradnje u oblasti bezbednosti za EU znači da ona uzima aktivniji pristup u razrešavanju problema u njenoj inicijalnoj fazi i promoviše uspešniji krizni menadžment i efikasniji način za rešavanje sporova i problema. Od vitalnog interesa je za sve aktere saveza, a i za one koje to nisu, da razumeju vreme i okolnosti u kojima isti egzistiraju. Evropska unija kroz primenu strateške kulture EU označava međuzavisnost poverenja i interesa u deobi zajedničkih rizika i pretnji, kao i njihovo usklađivanje, shodno uticaju i investiranju uz podelu troškova i benefita od unapređenja stabilnosti.

Jačanjem sopstvenih oružanih snaga kreira i balans moći i nastoji da ozvaniči, determiniše evropski identitet i ostvari uticaj u odnosu na druge saveze kroz institucionalizovanje i strateško opredeljenje. Izbegavanjem dupliranja sa NATO u vojnom smislu, EU teži da obrazuje nove zidove u odnosu na članstvo i nečlanstvo radi bezbednosne i ekonomske zaštite samog saveza. Jačanjem sopstvene vojne komponente kroz Koncept BG, EU promoviše partnerski odnos uz prilagodljivost članica za opšti interes, bez političkog omamljivanja i demagogije uz izuzimanje davanja obećanja unapred, čime želi povećati politički, ekonomski, a prvenstveno vojni uticaj na globalnoj političkoj sceni. Nema dileme da će članice EU i ubuduće nastaviti da jačaju zajedničke kapacitete i sposobnosti za delotvornu realizaciju interesa i ciljeva utvrđenih u okviru ZBOP, prilagođavajući njihovu fizionomiju i kvalitet zahtevima za uspešan odgovor na postojeće i nove bezbednosne izazove, rizike i pretnje, s jedne, i mogućnostima njihove održivosti, s druge strane. U tom smislu, centralizacija postojećih i uspostavljanje novih zajedničkih vojnih i civilnih kapaciteta (na bilateralnoj i multilateralnoj servilnoj osnovi) vidi se kao najracionalniji i najefikasniji put jačanja sposobnosti EU za uspešan odgovor na bezbednosne izazove novog vremena.

Zaključak

Spoljno-politički kredibilitet Unije je u praksi uvećan preko Visokog predstavnika koji joj omogućava da jednim glasom u ime članica saveza učestvuje u rešavanju kriznih sporova. S druge strane, same države članice kroz izbor da ozbiljno investiraju u zajedničku spoljnu politiku kao „odskočnu dasku“ za širi globalni uticaj ili da povremeno koriste zajedničke inicijative kada nacionalne ili druge opcije koje nisu moguće ili su manje povoljne.

Nema dileme da će članice EU i ubuduće nastaviti da jačaju zajedničke političke kapacitete i sposobnosti za delotvornu realizaciju interesa i ciljeva utvrđenih u okviru ZBOP EU, prilagođavajući njihovu fizionomiju i kvalitet zahtevima za uspešan odgovor na postojeće bezbednosne izazove, rizike i pretnje, s jedne, i mogućnostima ekonomske i vojne održivosti, s druge strane. U tom smislu, centralizacija postojećih i uspostavljanje novih zajedničkih vojnih i civilnih kapaciteta (na bilateralnoj i multilateralnoj servilnoj osnovi) vidi se kao najracionalniji i najefikasniji put jačanja sposobnosti EU za uspešan odgovor na bezbednosne izazove novog vremena. Naime, uspostava neposrednih konsultacija oko najvažnijih pitanja koja je u praksi izvedena formiranjem evroatlantskih tela za komunikaciju (Radne grupe za transatlantske odnose). Daljim institucionalnim razvojem, EU teži razvoju mehanizama za rešavanje problema u njenoj inicijalnoj fazi. Stoga, Unija nastoji da onemogući dalju eskalaciju krize po principu „iniciranja i nametanja političkog rešenja, a zatim da kroz institucije obezbedi ekonomsku isplativost.“

Formiranjem evropskih snaga, predstavljao je polaznu osnovu za angažovanje iako iste nisu bile u mogućnosti da se angažuju samostalno bez vodeće članice NATO-a (SAD) zbog neposedovanja strateškog vazdušnog transporta. Međutim, Unija se novim strateškim dokumentima i partnerstvom sa NATO, opredelila za značajnije angažovanje vojnih i civilnih potencijala radi ostvarivanja većeg uticaja na očuvanju mira i bezbednosti u regionu i svetu. Kada se uzmu u obzir vojni potencijali za angažovanje u kriznim područjima koje poseduju najmoćnije države članice Evropske Unije navodi na zaključak da su isti efikasniji i veći u odnosu na deklarisanu snagu samog saveza.

Početak saradnje EU u bezbednosti sa NATO je bio donekle konfuzan i neko vreme je tekao prilično sporo zbog nedeklarisanja vodećih članica Unije, da EU treba da bude samoostalni subjekt evropske bezbednosti i odbrane. Uspostavom sopstvenog političkog okvira u oblasti zajedničke spoljne i bezbednosne politike (ZSBP) stvari su postale sasvim drugačije. Naime, EU kroz poverilački odnos sa Alijansom je izbegla razgraničenje sa NATO u bezbedonosnom smislu, predstavljajući se za partnera, a ne „vazala“. Stoga će i buduća saradnja EU i NATO biti usmerena na razvoj osetljivih, povremeno protivurečnih odnosa sa složenom međuzavisnosti dva kolektiviteta uz stalni nadzor od strane suprematije kakva je NATO. U tom smislu, centralizacija postojećih i uspostavljanje

novih zajedničkih vojnih i civilnih kapaciteta (na bilateralnoj i multilateralnoj servilnoj osnovi) vidi se kao najracionalniji i najefikasniji put jačanja sposobnosti EU za uspешan odgovor na bezbednosne izazove novog vremena.

Kada je u pitanju Republika Srbija, obim učešća u zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici EU, zavisice od trenutnih i budućih materijalnih mogućnosti. Svakako da bi bezbednosni prioriteti na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou uticali na dalji sled događaja.

Republika Srbija svojim aktivnim angažovanjem snaga sistema odbrane u multinacionalnim operacijama i misijama za upravljanje krizama koje se sprovede pod okriljem EU nastoji da iskoristi ponuđeni okvir za uključenje u zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku Evropske unije.

Ostali mogući oblici integracije RS u ZBOP EU su:

- 1) Uključenje sistema odbrane Republike Srbije u institucijalnu i političko-vojnu dimenziju Evropske unije,
- 2) Učešće u inicijativama za izgradnju (vojnih i civilnih) odbrambenih sposobnosti EU;
- 3) Učešće Vojske Srbije u snagama za brzo reagovanje (borbenim grupama) EU;
- 4) Učešće Žandarmerije Ministarstva unutrašnjih poslova RS u Evropskom žandarmerijskom korpusu i
- 5) Uključenje Republike Srbije u rad Evropske odbrambene agencije (EDA), kome bi trebalo da prethodi potpisivanje odgovarajućeg administrativnog aranžmana.

Vojska Srbije je prva prepoznala značaj uključenja u aktivnosti i saradnju unutar ZBOP EU što je strategijskim dokumentima predstavljeno, a kasnije i u praksi primenjeno angažovanjem npr. dva pripadnika u misiji u Somaliji (EU NAVFOR, ATALANTA) i Ugandi (EUTM). Do sticanja punopravnog članstva u samu EU, Republika Srbija je uzela u obzir i iskustva suseda, a posebno Rumunije koja je već u pretpriputnoj fazi opredelila značajne resurse za učešće u EBOP/ZBOP, kao i iskustva Norveške, Turske, Ukrajine, Hrvatske i Makedonije, koje učestvuju u zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici EU, iako nisu članice Evropske unije. Stim u vezi se naglašava značaj opredeljenja Republike Srbije da razvija veće mogućnosti za saradnju sa NATO i EU u oblastima bezbednosti i odbrane. Republika Srbija bi na ovaj način kroz razvoj sopstvenih odbrambenih kapaciteta u okviru programa NATO za partnere, dostigla interoperabilnost sa državama-članicama NATO i EU i stvorila realne mogućnosti za učešće u okviru zajedničke bezbednosne i odbrambene politike EU, čime bi poboljšala svoj politički kredibilitet i poziciju u međunarodnom okruženju.

Međutim, kapacitete koje bi Republika Srbija angažovala u ZBOP EU zavisice od nivoa njene ambicije, trenutnih i budućih materijalnih mogućnosti i bezbednosnih prioriteta na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Aktivno uključenje Republike Srbije u ZBOP EU, može unaprediti trenutne

spoljnopolitičke pozicije države, pozitivno uticati na njen položaj u opštim i bezbednosnim međunarodnim integracijama i doprineti da u međunarodnoj zajednici bude prepoznata kao subjekat, a ne pretežno objekat uspostavljanja bezbednijeg regionalnog i globalnog okruženja.²⁵ Veće angažovanje Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama pod vođstvom EU bi omogućilo njenu modernizaciju i efikasnije ispunjenja zadataka propisanih Ustavom bez izazivanja bezbednosne dileme kod najuticajnijih država-saveza.

Literatura

- Anglo-French Summit at St-Malo: (2004) „*Declaration on European Defence*“, EU Security and Defence Policy: The first five year (1999-2004), ed. by Nicole Gnesotto, IISS EU, Paris.
- Blumer Simon, William E. Paterson: (2010) „Germany and the European Union: from ‘tamed power’ to normalised power?“, *International Affairs*, Volume 86, Issue 5.
- Bžežinski Zbignjev, (2001) „*Velika šahovska tabla*“, CID Podgorica.
- Bull Hedley: (1982) „*Civilian Power Europe: a Contradiction in Term*“, *Journal of Common Market Studies*, vol. 21, No. 2.
- Document on the European Identity:(1973.) Nine Foreign Ministers of the EC, 14. December.
- Gerrits Andre: (2010) „*Introductory Observation on a Controversial Notion*“ in: Andre Gerrits (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*.
- Giegerich. B: (2006) „*European Security and Strategic Culture*“: National Responses to the EU’s Security and Defence Policy, Nomos, Baden Baden, 2006. godine,
- Gnesotto Nicole: (2011) „*The need for a more strategic EU*“, What ambitions for European Defence in 2020, EU Institute for Security Studies.
- Ejodus Filip: (2007) „*Bezbednost, kultura i identitet u Srbiji*“, Centar za CVO, br.7-8.
- Jones. Seth: (2007) „*The Rise of European Security Cooperation*“, Cambridge University Press, Cambridge.
- Katarina Štrbac: (2010) „*Odnos prema izazovima i komplementarnost pristupa Republike Srbije i EU*“, Zbornik radova Bezbenosni i odbrambeni aspekti priključenja Republike Srbije Evropskoj uniji, ISI, Beograd.
- Koen Ričard i Mihalka Majkl: (2005) „*Saradnja u bezbednosti-Novi horizontibezbednosti*“, Rasprave Centra Džordž Maršal br. 3.

²⁵ Institut za stratezijska istraživanja Sektor za politiku odbrane Ministarstvo odbrane, *Bezbednosni i odbrambeni aspekti priključenja republike Srbije Evropskoj Uniji*, Medija Centar “Odrana”, Beograd 2014, 455.

- Katzenstein J. Peter: (1996) „*Introduction: Alternative Perspective on National Security*“, u Katzenstein P. J.(ur.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York.
- Longhurst K: (2000) „*The Concept of strategic Culture*“, In *Military Sociology*, ed. G. Kummel and D. P. Andreas. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Naj S. Džozef: (2006) “Kako razumevati međunarodne odnose”, *Stubovi kulture*, Beograd.
- Naj S. Džozef „*Tripoli Diarist*“, *The New Republic*, izvor: internet <http://www.newrepublic.com/article/tripoli-diarist>.
- Patten Chris: (2008) *What next? Surviving the 21th Century*, Pinguin Books, London. Payne Kenneth: (2010) NATO Research Fellow, *The European security and defence policy and NATO*, BBC News Analysis and Research, 2001-2003.
- Strategija evropske bezbednosti, (2003) *Bezbedna Evropa u boljem svetu*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Smith Karen: (2008) „*EU Foreign Policy in a Changing World*“, (2nd.edn) Polity Press, Cambridge, 2008. godine,
- Stubb Aleksander: (2011) *In search of a smart power, What ambitious for European Defence in 2020*, EU Institute for Security Studies.
- Cornish Paul. i Geoffrey Edwards: (2001) „*Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture*“, *International Affairs*, 77(3).
- Hill Christopher: (1993) „*The Capability-Expectations Gap or Conceptualizing Europe’s International Role*“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, no. 3.
- Hillion Christophe and Lefebvre Maxime: (2010) *The European External Action Service: towards a common diplomacy?*, Fondation Robert Schuman, *European Issue* № 184, 25 October.

Rad primljen: 25. oktobar 2014.

Odobren za štampu: 14. novembar 2014.

Paper received: October 25th, 2014

Approved for publication: November 14th, 2014

Hatidza Beriša, PhD

National defense school department of strategy,
Military Academy, Belgrade

EUROPEAN UNION SECURITY POLICY THROUGH STRATEGIC CULTURE

S u m m a r y

In this paper, we shall pay attention to the security policy of the European Union, through the strategic culture, starting from the existing various options for cooperation in the field of security and defense. Our goal is to look at the implementation of the Strategic Culture of the European Union (EUSK), research ways to improve the international position of the Union and its impact on policy cooperation and trust with other collectives. Analysis of flexible cooperation between the European Union, as well as access to special procedures in the field of security and defense policy, we will follow the ambition and capacity in implementing the same.

Paper aims to introduce the idea of the European Union, which allows its members to rationally consider and check the box of options available to decision makers. In this regard, the EU seeks to build its own armed forces to protect the association of interests-investment terms. Reviewing and understanding the strategic culture of the EU by countries that are not its members can be seen as reasons for strengthening the capacity of the Union for the realization of the impact of the global security as well as predicting its future steps.

Key words: security and defense policy, European Union, NATO, strategic culture, collectivity, collaboration, politics, international relations

